

FÉROVOST, DEMOKRACIE A ROZMANITOST NAŠEHO POTRAVINOVÉHO SYSTÉMU

European NGO confederation
for relief and development

CONCORD

Confédération européenne des ONG
d'urgence et de développement

FORS

České fórum pro rozvojovou spolupráci
Czech Forum for Development Co-operation

worldwide europe

glopolis

¹ Materiál byl připraven pod vedením Evropské skupiny pro potravinovou bezpečnost (EFSG) platformy CONCORD. V rámci přípravy proběhly konzultace s různými členy a pracovními uskupeními platformy, které k materiálu poskytly své připomínky.

Résumé

Platforma CONCORD prosazuje vytvoření potravinového systému umožňujícího každému jednotlivci získat zdravou a výživnou stravu. Základem tohoto systému by mělo být právo na potraviny. Jeho fungování by nemělo zatěžovat naši planetu nad hranice jejích možností, jeho základní vlastností by měla být pružnost a měl by vycházet z potřeb lidí.

Základy tohoto spravedlivého a udržitelného systému obstarávání potravin již existují. Jsou to lokální systémy produkce potravin – malé, založené na rodinách a diverzifikované – které v současnosti poskytují obživu většině světové populace.

Jejich potenciál nicméně maří převaha korporátního a průmyslového modelu produkce potravin, jemuž se dostává neúměrně velké podpory a pozornosti.

Chceme-li řešit aktuálních problémy, pak musíme:

- **zajistit demokratický a koherentní způsob tvorby politik** směrem zdola. Vlády musí především respektovat a posílit roli Výboru OSN pro potravinovou bezpečnost (CFS), který slibuje lepší koordinaci a řízení světového potravinového systému;

- **volit agroekologické produkční metody** udržující a posilující biodiverzitu, obnovovat ekosystémy a zároveň se zříci produkčních metod ignorujících hranice možností naší planety;

- **upřednostňovat místní hospodářství a obchod**, které jsou schopné uživit lokální producenty a zároveň vyhovět rostoucí a proměňující se poptávce ze strany obyvatel měst. Mezinárodní obchodní pravidla musí poskytovat prostor pro obživu a tvorbu pracovních míst tam, kde lidé žijí, a zajistit stálou dostupnost lokálně produkovaných potravin;

- **orientovat investiční záměry na zajišťování veřejných potřeb** (infrastruktury, výzkumu, rozšiřujících služeb či bankovních úvěrů) doplňujících vlastní investice zemědělců. Naopak omezit podporu zahraničních soukromých investic legitimizujících záborů půdy a vody;

- **zajistit stabilní a férové ceny** za využití politických nástrojů schopných stabilizovat trh s potravinami a umožnit producentům potravin vyrovnat se s nepředvídatelnými výsledky sklizní. Vlády by měly být schopny přijímat opatření proti nárůstu dovozů i cen a vytvářet rovněž vyrovnávací zásoby;

- **zaručit přístup k výrobním zdrojům** prostřednictvím zabezpečení rovného přístupu drobných zemědělců (především žen) k půdě, vodě, osivům a plemenům hospodářských zvířat, do rybolovných oblastí a lesů;

- **umožnit a podporovat odpovědnou spotřebu potravin** a zdravé stravování prostřednictvím zlepšování politik veřejných zakázek, regulace trhu s potravinami, zajištění přístupu ke spotřebitelským informacím a přijímání opatření proti vysoké spotřebě masných a mléčných výrobků;

- **nasměrovat zemědělský výzkum na pokrytí potřeb rodinných farem**, zlepšit výživu obyvatelstva, rozvíjet nové agroekologické postupy a obnovovat životní prostředí v přímé spolupráci s producenty potravin;

- **budovat kvalitnější rozvojovou politiku** postavenou na lidských právech. Podporovat jejich naplňování, včetně práva na potraviny, a to s důrazem na děti do pěti let a matky.

Hladovění v dnešním světě není důsledkem nedostatku ale nespravedlnosti. Ve světě dostatku, kde se vyprodukuje více než dost potravin na to, aby se uživilí všichni, je strašné zjistit, že 842 milionů osob² i nadále žije v situaci neustálého hladu a podvýživy. Tento stav je příčinou téměř poloviny úmrtí dětí do pěti let věku.

V našem globalizovaném světě existuje **dvojí potravinový systém**. Na jedné straně zde máme průmyslovou produkci, zpracování a mezinárodní obchod s komoditami pod nadvládou několika velkých společností. Na straně druhé pak potravinový systém, který i nadále poskytuje obživu většině obyvatel Země³ prostřednictvím bezpočtu drobných, lokálních forem produkce a obchodu.

Průmyslový potravinový systém vytváří sice obrovské zisky, ale nedokáže poskytnout lidem dostatek zdravých potravin. Hladovění, tedy situace, kdy lidé nemají dostatek potravin, tak existuje vedle rostoucího problému nadměrné spotřeby a obezity, ale také podvýživy, kdy lidé sice mají potraviny, jejich kvalita je však nízká a obsah základních živin nutných ke zdravému životu je v nich nedostatečný. Dopady průmyslového systému na planetu jsou tak zásadní, že ohrožují budoucí schopnost obživy lidstva. Z dlouhých dodavatelských řetězců se vytratila odpovědnost a způsob distribuce potravin má za následek plýtvání potravinami.

Lokální drobné systémy obstarávání potravin jsou často vytlačovány na okraj a označovány za zastaralé. Tato situace se může stát proroctvím, které se opravdu naplní, neboť tyto systémy jsou ze strany politik, výzkumu a investic zanedbávány. Skutečnost je však taková, že **tyto systémy nejen že tvoří základ světových dodávek potravin**, ale skrývají v sobě rovněž potenciál k vymýcení hladu, obnově životního prostředí a posilování sociální spravedlnosti.

Genderová nerovnost, chudoba a vyloučení, stejně jako nerovný přístup k moci stávající potravinový systém narušují. Chceme-li se alespoň pokusit změnit situaci k lepšímu, musíme se s těmito formami nespravedlnosti vypořádat.

Platforma CONCORD se snaží řešit problém nespravedlnosti a budovat svět s udržitelným celosvětovým systémem obstarávání potravin. K tomuto cíli se snaží dospět prostřednictvím prosazování změn v politikách EU, jejích programech a stanoviscích. Je nám přitom jasné, že jde pouze o jeden článek celého řetězce akcí, které je na celém světě třeba podniknout. Jako sdružení nevládních organizací **jsme přesvědčeni o zásadním významu udržování solidarity s různými hnutími osob nejvíce zasažených problémem hladu**, k nimž patří také sítě sdružující potlačované drobné zemědělské systémy potřebné k nasycení většiny obyvatel světa. To od nás vyžaduje **podpořit jejich nároky na právo účastnit se rozhodovacího procesu na všech jeho úrovních** a solidárně s nimi spolupracovat při přesvědčovací činnosti. Zajistit, aby nevládní organizace přijaly jejich stanoviska a podporovaly je, místo aby si vytvářely stanoviska vlastní a nechtěně tak podkopávaly jejich nároky.

² FAO, *State of food insecurity in the world 2013*. Řím: FAO, 2013, www.fao.org/docrep/018/i3434e/i3434e00.htm

³ ETC Group (2009), *Who will feed us? Questions for the food and climate crises*. Ottawa: ETC Group, str. 4-5
www.etcgroup.org/upload/publication/pdf_file/ETC_Who_Will_Feed_Us.pdf

Vize

Férový a udržitelný systém obstarávání potravin:

- naplňuje lidská práva
- poskytuje zdravou a výživnou potravu
- je participativní a demokraticky řízený
- respektuje možnosti planety z hlediska udržitelnosti
- je odolný vůči šokům

VIZE

Férový a udržitelný potravinový systém

Naše vize férového a udržitelného globálního potravinového systému **stojí na lidských právech, a to především na právu na přiměřenou potravu**, z něhož vyplývá závazek postupně přijímat kroky k vytvoření světa, kde každý obyvatel žije v potravinové bezpečnosti a neexistuje podvýživa. Tento cíl vyžaduje dostupné kvalitní potraviny a jejich odolné zásoby. Celosvětové sítě a sociální hnutí rodinných zemědělců definovaly postup vedoucí k dosažení práva na potraviny a potravinové suverenity:

“Potravinová suverenita je právo lidí na zdravou a kulturně přiměřenou potravu vyráběnou prostřednictvím ekologických a udržitelných metod a jejich právo vytvořit si své vlastní potravinové a zemědělské systémy. Buduje potravinové systémy na cílech a potřebách těch, kdo vyrábějí, distribuují a spotřebovávají potraviny a nikoli na nárocích trhů a korporací.”⁴

Lidsko-právní přístup nás zavazuje věnovat **zvláštní pozornost osobám nejvíce zranitelným hladem**, hodnotit politiky podle toho, jaký mají na tyto osoby dopad a vyhýbat se pouze rámcovému přístupu. To nás vede k tomu, že si klademe otázky dotýkající se celého potravinového řetězce od producenta ke spotřebiteli, včetně otázek po způsobu produkce potravin, po tom, kdo je vyrábí, za jakou cenu a po jejich nutriční kvalitě.

Uznáváme, že systémy, které v současnosti poskytují obživu většině světové populace – **rodinné, drobné, diverzifikované a lokální – musí být brány za výchozí bod k vybudování a posílení práv lidí na potraviny a výživu**. Dostane-li se jí patřičná podpora, posiluje místní produkce dostupnost čerstvých a rozmanitých potravin, a to v situaci, kdy nám stále větší množství potravin působí zdravotní potíže – počínaje nedostatečným obsahem stopových prvků až po cukrovku a choroby srdce.

V těchto potravinových systémech produkují potraviny usedlí farmáři specializovaní na pěstování plodin a chov hospodářských zvířat, kočovní pastevci, rybáři, pěstitelé potravin ve městech, venkovští zemědělští dělníci, domorodí obyvatelé, lesní sběrači i řada dalších malovýrobců. V tomto textu je označujeme souhrnným termínem „rodinní zemědělci“.

Potraviny produkují ženy. Tvoří až 43 % veškeré pracovní síly v zemědělství,⁵ přičemž v mnoha společnostech nesou hlavní díl odpovědnosti za produkci potravin, a tvoří tak protipól šířícímu pěstování plodin za účelem zisku (tzv. cash crops). Ženy obstarávají rovněž velký díl zpracování potravin, ať už za účelem jejich prodeje nebo pro použití v domácnosti. Na celém světě mají i v současnosti ženy stále na starosti vaření. **Navzdory tomu mají ženy často horší přístup k výrobním zdrojům** a je u nich (ve srovnání s muži) vyšší riziko podvýživy. Posílení schopnosti žen brát se za svá práva na půdu představuje základní složku budování férovějšího potravinového systému.

Zásadní složkou naší vize je **nutnost zavedení participativního a demokratického systému obstarávání potravin** vycházejícího z rozhodnutí lidí a reagujícího na jejich potřeby a cíle, a to na všech úrovních od lokální po globální. Drobní farmáři – především ženy – musí získat kontrolu nad výrobními zdroji podmiňujícími jejich obživu, a to včetně půdy, vody, osiv a plemen hospodářských zvířat. Zemědělští dělníci potřebují bezpečné a slušné pracovní podmínky a pracovní standardy.

Naši vizi rovněž ovlivňuje **potřeba žít v rámci možností, jež nám naše planeta může poskytnout**. Dopad produkce a distribuce potravin na životní prostředí je velmi významný. Zemědělství, doprava a spotřeba mají zásadní dopad na změnu klimatu, změnu využití půdy, spotřebu pitné vody, cyklus fosforu a dusíku, ztrátu biodiverzity a chemické znečištění. Tyto oblasti patří mezi devět celoplanetárních systémů, u nichž se dospělo k závěru, že překročíme-li jejich limity, může to mít za následek nevratné a náhlé změny v životním prostředí ohrožující přežití lidského rodu.⁶ U ztráty biodiverzity, cyklu dusíku a změny klimatu se zdá, že jsme tyto hranice již překročili. **Zemědělství však zároveň může být i součástí řešení** a naše vize zahrnuje rovněž cílenou podporu agroekologických a dalších udržitelných přístupů k produkci potravin pro všechny obyvatele světa, které mají potenciál životní prostředí obnovovat.

Víme rovněž, že potřebujeme **systém obstarávání potravin dostatečně odolný na to, aby se dokázal vyrovnat s šoky a změnami**, které nás nevyhnutelně potkají. Přírodní i antropogenní katastrofy jsou stále častější a jejich závažnost roste. Potřebujeme proto potravinový systém schopný vyrovnat se s nimi a zajistit dlouhodobou stabilitu. To úzce souvisí s dalšími částmi naší vize, neboť odolnost můžeme budovat i prostřednictvím řešení environmentálních, sociálních a ekonomických příčin vedoucích k šokům, konfliktům a katastrofám.

Taková je naše vize systému obstarávání potravin umožňujícího každému jednotlivci získat zdravou a výživnou (a doufejme i chutnou) stravu, jehož základem by mělo být právo na potraviny. Jeho podoba by měla být formována mezemi naší planety, jeho základní vlastností by měla být pružnost a měl by vycházet z potřeb lidí. **Základy této vize již existují v podobě lokálních systémů obstarávání potravin, jež se starají o nasycení většiny obyvatel planety.** Jejich potenciál je nicméně mařen nadvládou korporátního a průmyslového modelu produkce potravin, který narušuje podporu spravedlivým a udržitelným systémům obstarávání potravin.

⁴ Nyéléňská deklarace, Sélingué, Mali, únor 2007.

www.nyeleni.org/IMG/pdf/DeclNyeleni-en.pdf

⁵ FAO, The state of food and agriculture 2010-11. Řím: FAO, 2011, str. 7

www.fao.org/docrep/013/i2050e/i2050e.pdf

⁶ Rockström et al., "Planetary Boundaries: Exploring the Safe Operating Space for Humanity" *Ecology and society* 14(2): 32, 2009, www.ecologyandsociety.org/vol14/iss2/art32/ a výzkum Stockholm Resilience Centre v oblasti planetárních hranic, www.stockholmresilience.org/21/research/research-programmes/planetary-boundaries.html

Problémy

Náš stávající systém obstarávání potravin měří úspěch ziskem a nikoli efektivitou naplňování práva na potraviny. Potraviny se tak dostávají k těm, jejichž kupní síla je nejvyšší a nikoli k těm, kteří je nejvíce potřebují.

Moc v rámci globálního potravinového systému drží korporace a elity, které změnilly potravu a produkční zdroje v předměty finančních investic a spekulací. Státy přitom selhaly při zajišťování svých povinností respektovat, chránit a naplňovat právo na potraviny. V globálním potravinovém systému, který je v současnosti extrémně složitý, neexistuje navíc žádná formální kontrola. **Celý systém se místo toho slévá do několika málo nadnárodních společností ovládajících produkci, zpracování, maloobchod i financování, což jim dává nebezpečně velkou moc.** Ve snaze o dosažení dalších zisků tak tyto korporace získávají pod kontrolu čím dál více půdy, vody a genetických zdrojů. Je potřeba zajistit demokratické a odpovědné řízení a koordinaci systémů zajišťování potravin, jejich postavení na potřebách drobných producentů a spotřebitelů, zvýšení jejich efektivitu a zamezit korporátním excesům.

Deformovaná moc v rámci našeho systému obstarávání potravin je kořenem celé řady problémů:

- **politická podpora nespravedlivým potravinovým systémům poškozujícím životní prostředí** a nedostatek politické vůle realizovat politiky, jež by, jak ukazují důkazy, přispěly k naplnění práva na potravu a obnově životního prostředí;

- vyloučení velké části osob podílejících se na produkci potravin z **rozhodování** o politikách a zákonech ovlivňujících jejich zdroje obživy a zdroje potravin všech lidí. Mnohá rozhodnutí jsou naopak přijímána netransparentním a tajnůstkářským způsobem;

- **podvýživa**, která má každoročně na svědomí životy 3,1 milionu dětí mladších pěti let za situace, kdy existují ověřená a účinná řešení. Poškozuje rovněž na celý život miliony dalších lidí, neboť důsledky podvýživy v prvních 1 000 dnech života dítěte jsou nezvratné. Zakrnění (nízká váha či výška pro daný věk), nízká váha vzhledem k výšce a podváha (nízká váha vzhledem k věku), to vše snižuje naději na zdravý, produktivní a spokojený život člověka;

- **neférová obchodní pravidla** nutí trhy otevírat se nekalé konkurenci mezinárodních agroprůmyslových konglomerátů na úkor místních producentů a omezují prostor pro demokratickou kontrolu. V nově sjednávaných obchodních smlouvách se tato nespravedlivá pravidla objevují stále častěji;

- **kapitalizace přírodních zdrojů a zemědělských komodit**, která má za následek čím dále větší výkyvy zemědělských trhů, vysokou mírou spekulace a zabírání půdy. Potrava se volně mění v paliva a tkanivo jako zdroj zisku;

- **neudržitelné metody produkce ignorující meze naší planety**, široké využívání pesticidů, ztráta druhové rozmanitosti plodin a hospodářských zvířat i zemědělské biodiverzity obecně v důsledku zaměření na druhově chudé monokultury, významná tvorba plynů vyvolávajících změnu klimatu, zavádění geneticky modifikovaných plodin, bujení řas v důsledku splachování hnojiv do vody, degradace půdní struktury a závislost na fosilních palivech;

- **tzv. „závod ke dnu“** při produkci potravin, vytváření dlouhých potravinových řetězců s nízkou mírou odpovědnosti a narušování standardů v oblasti ochrany práce;

- **neudržitelné vzorce spotřeby** umožněné cenami potravin, jež neodpovídají reálným nákladům na produkci, odtékání prostředků k nejbohatším a odcizení městských spotřebitelů od jejich zdrojů potravy. Všechny tyto vzorce jsou charakteristické vznikem plýtvání, nezdravě vysokým podílem masa a mléčných výrobků ve stravě, dominancí malého počtu stejných plodin a plemen, mizením sezónnosti a příliš vysokým podílem zpracovaných potravin s vysokým podílem cukrů, solí a tuků;

- **výzkum a financování se neúměrně orientují na přístupy založené na špičkových technologiích, zaměřené na tvorbu zisku** namísto snahy o pokrytí potřeb producentů potravin, podpory vlastní inovace zemědělců a práce s přírodními ekosystémy.

Řešení

- participativní přístup a demokratické řízení
- agroekologické metody produkce
- místní ekonomika a obchod
- odpovědné investice
- stabilní zemědělské trhy
- přístup k výrobním zdrojům
- zodpovědná spotřeba a zdravá strava
- inovace a zemědělský výzkum zaměřený na rozvoj
- lepší politiky pro rozvoj a pomoc

Řešení

Podpora participativního přístupu a demokratického řízení systému obstarávání potravin

Řešení aktuálních problémů našeho systému obstarávání potravin vyžaduje demokratický přístup a koherenci při tvorbě politik. Naplnění práva na potraviny a dosažení potravinové suverenity není jen věcí rozvoje a zemědělských politik, ale dotýkají se jich rovněž zásadním způsobem politiky v oblasti obchodu, životního prostředí, investic, klimatu, výzkumu a zdraví.

Vzhledem k tomu, že na hladovění pohlížíme jako na projev nespravedlnosti, spatřujeme jádro všech řešení problému hladu ve **změně rozdělení moci, přičemž výsledkem by mělo být opravdu demokratické a participativní řízení našich systémů obstarávání potravin**. Je naprosto zásadní, aby organizovaná sociální hnutí farmářů, zemědělských dělníků a spotřebitelů, a to především žen a mladých lidí, získala podstatný hlas při přijímání rozhodnutí na lokální, národní i globální úrovni, která mají na nás všechny zásadní dopad v tak důležité oblasti jako je právo na potraviny.

Výbor OSN pro potravinovou bezpečnost (CFS) byl v důsledku šokového nárůstu cen potravin v roce 2009 reformován a v současnosti **existuje naděje, že by se mohl stát ústřední mezivládní platformou pro zlepšení koordinace a řízení světového potravinového systému**. Jeho složení je zároveň výrazně inkluzivní a jeho činnosti se tak účastní zástupci občanské společnosti, a to především z organizací sdružujících osoby nejvíce zasažené problémem hladu. Má-li toto uskupení naplnit dosavadní přísliby, musí vlády posílit a respektovat jeho roli.

EU je jedinou částí světa, která se zavázala povinně zodpovídat za dopady svých politik na nejchudší země světa, a je jí za to třeba ocenit. Převedení „koherence rozvojových politik“ do praxe nicméně vyžaduje odhodlání a politickou vůli.

Potravinová, výživová a zemědělská politika jednotlivých států se musí rovněž vytvářet pomocí procesů zahrnujících různá ministerstva, občanskou společnost, soukromý sektor a výzkumné instituce.

Přechod na agroekologické metody produkce

Máme-li se udržet v rámci naší planety, musíme potravinové a nutriční nároky rostoucí světové populace pokrývat prostřednictvím **navrhování a řízení udržitelných agroekologických systémů**. Agroekologie je vědecký přístup spojující v sobě ekologické, sociologické a ekonomické vědní obory s cílem vyvážit potřeby lidí a zachování ekosystémů.

Cílem agroekologických systémů je udržet ekologické funkce poskytované přírodními systémy a zároveň zajistit robustní, produktivní, odolný a férový systém obstarávání potravin. To vyžaduje nahrazení segregace

integrací, zvyšování rozmanitosti namísto jejího omezování a regeneraci namísto degradace. **Znamená to rovněž uvažovat o vstupech a plýtvání jako o cyklech** a nikoli lineárních procesech, v nichž ke vstupům vytvořeným na základě fosilních paliv přistupujeme jako k nekonečným, dochází ke ztrátě výživových vlastností, ignorují se chemická rezidua a krmivo pro zvířata se dováží přes půl světa.

Agroekologie výrazně využívá tradičních poznatků, včetně těch, jejichž strážkyněmi jsou ve mnoha kulturách ženy, například v oblasti osiv. Při návrzích určených pro určité místní prostředí respektuje jak specializované znalosti farmářů, tak i význam lokálních poznatků. Rodinné farmy tyto metody tudíž mohou přijímat jednoduše a efektivně a jejich dlouhodobá životnost je navíc dobře prokázána. Neustálé přizpůsobování stále se proměňujícím místním kontextům činí z agroekologie **přístup silně vázaný na znalosti**. Investice do lokálních inovací i jejich usnadňování zůstávají i nadále důležité.

Upřednostňování místní ekonomiky a obchodu

Máme-li omezit problém hladu a chudoby, je třeba budovat možnosti obživy a vytvářet a podporovat pracovní místa tam, kde lidé žijí, přičemž adekvátní výživné **potraviny musí být dostupné lokálně**. Priorita tudíž musí být kladena na rozvoj místních ekonomik a systémů obstarávání potravin, jejichž potenciál je obrovský.

Zaměření na lokální otázky neznamená, že širší měřítko a trhy nemají při snaze o vytvoření efektivního, férového a udržitelného potravinového systému své místo. Mnohé venkovské ekonomiky a systémy obstarávání potravin jsou založeny kolem městských center, přičemž **lokální producenti tradičně prodávají svou produkci na městských trzích**. Vzhledem k tomu, že se stravovací návyky obyvatel měst mění a roste mezi nimi poptávka po potravinách se snadnější přípravou, otevírá se příležitost pro malé a střední místní zpracovatelské podniky. Producenti i zpracovatelé potravin rovněž potřebují fyzickou a tržní infrastrukturu umožňující jim obchodovat s ostatními částmi země i s nejbližšími sousedními zeměmi. Při rozvoji těchto příležitostí bychom měli mít na paměti, že je třeba napravovat genderové nerovnosti.

Za všech okolností zůstává **prostor pro globální obchod s potravinami**. Místní komunity by však měly mít možnost se demokraticky rozhodnout, jaké mají priority v oblasti politik a investic – lokální, národní, regionální či globální.

Nejzásadnější je, aby významná část přínosů lokální produkce zůstávala v lokální ekonomice a systému obstarávání potravin. Jedná se především o přístup k potravě, hospodářský úspěch, environmentální odolnost, práva žen a také sociální a kulturní vitalitu. Mezinárodní obchodní pravidla, investiční dohody a politiky i úvěrové podmínky mezinárodních finančních institucí a regionálních rozvojových bank musí v tomto smyslu poskytovat dostatečný prostor.

Odpovědné investice

Výbor OSN pro potravinovou bezpečnost (CFS) představuje globální jednací fórum s nejvyšší mírou legitimity k projednávání toho, jaké investice nejlépe podporují potravinovou bezpečnost a právo na potraviny v rámci světové populace. CFS uznává, že **rodinní farmáři představují zdaleka největší investory v oblasti zemědělství**, přičemž jejich podíl představuje tři čtvrtiny všech investic do zemědělství v rozvojových zemích, v Africe pak dokonce 85 %. Vzhledem k ústřední roli rodinných farmářů při produkci potravin pro většinu obyvatel světa a pozitivnímu dopadu drobné produkce potravin na mnoho dalších oblastí včetně tvorby pracovních míst nebo péče o životní prostředí, musí rodinné farmy a drobná produkce potravin zaujímat klíčovou roli v rámci všech programů investic do zemědělství.

Veřejné investice jsou nezbytné v oblasti budování veřejných statků jako infrastruktura, výzkum a rozšiřující služby či finanční podpůrné mechanismy a tvoří doplněk vlastních investic rodinných farmářů.

Vlády hrají rovněž zásadní roli při **zajišťování odpovědných investic**. Přímé zahraniční investice představují v rozvojových zemích pouhý zlomek investic do zemědělství, navzdory tomu má však moc a vliv agrobiznisu za následek, že se z nich stává jádro investiční politiky, přičemž důsledky jsou negativní. Investiční politiky a programy mohou podporovat praktiky poškozující životní prostředí, legitimizovat zaborby půdy a vody, ohrožovat právo farmářů uschovávat, využívat, vyměňovat a prodávat osiva a také otevírat trhy neférové konkurenci potravin z dovozu. Veřejné politiky musí zavádět regulační a právní rámce nezbytné k tomu, aby se výše uvedeným negativním dopadům předcházelo, zajišťovat dodržování jejich povinností vyplývajících z práva na půdu a chránit je proti porušování. Do této oblasti spadá rovněž odpovědnost vlád regulovat společnosti sídlící v jejich zemi a jejich působení v zahraničí.⁷

Podpora stability zemědělských trhů

Zemědělství je ze své podstaty v důsledku kolísajících sklizní nepředvídatelné. Stabilní a férové ceny jsou pro mnoho farmářů zásadní, neboť jim **poskytují spolehlivý příjem a umožňují jim investovat do zlepšení**. Politické nástroje podporující stabilitu a pomáhající producentům potravin vyrovnat se s nepředvídanými okolnostmi mají proto obrovský význam. Tvůrci politik by se měli naučit těchto nástrojů využívat stejně jako regulace technik, u nichž dochází ke zneužívání.

Vlády by měly být schopny přijímat opatření proti **náhlym nárůstům dovozů a kolísání cen** a zajistit, aby korporace dodržovaly zákony. Obchodní pravidla a investiční dohody by tomu neměly bránit.

Nástroje typu „futures kontraktů“ byly původně navrženy s cílem omezit nepředvídatelnost a po staletí fungovaly dobře, avšak deregulace je přehrála do rukou spekulantů zcela postrádajících vztah k produkci potravin.

Nízké skladové zásoby souvisí s prudkými nárůsty cen a jejich volatilitou. **Zřízení vyrovnávacích zásob**, a to jak na národní, tak nadnárodní úrovni, je technika, která může pomoci zvládat ceny a zároveň chránit před náhlými událostmi. Je důležité se poučit z minulosti a vytvořit základní pravidla skladového hospodaření.

Přístup k výrobním zdrojům

Bezpečná a rovná práva pro rodinné farmáře, a to především ženy, pro přístup k výrobním zdrojům – půdě, vodě, osivům, plemenům hospodářských zvířat, lovištím ryb a lesům – jsou pro systém, který má produkovat zdravou potravu pro všechny, zásadní.

Práva k půdě je třeba zajistit prostřednictvím lidsko-právního přístupu, který respektuje veškerá **legitimní vlastnická a užívací práva k půdě**, ať už jsou formálně zaznamenána, či nikoli, včetně práv domorodých obyvatel a práv ke společným statkům či půdě ve veřejném vlastnictví. Zjednodušující přístupy, které neberou ohled na složitost legitimních práv, mohou mít za následek privatizaci národního dědictví a mohou vyústit v konflikty. Řešení je třeba hledat v kontextu každé jednotlivé země, a to s ohledem na směrnice pro zodpovědné investice Výboru OSN pro potravinovou bezpečnost (CFS). V některých kontextech představuje redistributivní pozemková reforma zásadní nástroj spravedlnosti.

Voda je nezbytnou podmínkou produkce potravin a řádné stravy. Nedostatek vody je stále významnějším problémem a přístup k ní se stále více politizuje, přitom však je z hlediska rodinných farmářů jeho zajištění zásadní. Je rovněž třeba oživit a posílit komunitní systémy a dohody **o správě společného přístupu k vodním zdrojům**.

Rozmanitost tradičních plodin a plemen hospodářských zvířat, která je uchovávána, využívána a rozvíjena rodinnými farmáři, představuje obrovský výrobní zdroj. **Právo rodinných farmářů používat vlastní osiva, chránit je, vyměňovat a prodávat** musí být uznáno a respektováno.⁸

⁷ Tato povinnost je zvláště zdůrazněna v materiálu *Voluntary Guidelines on Responsible Governance of Tenure to Land, Fisheries and Forests*, který Výbor OSN pro potravinovou bezpečnost přijal v roce 2012.

⁸ „Práva farmářů“ jsou definována v mezinárodní Úmluvě o rostlinných genetických zdrojích pro zemědělství (PGRFA).

Zodpovědná spotřeba a zdravá strava

Lepší stravovací návyky a menší plýtvání by nejen zlepšily zdraví Evropanů, ale zásadním způsobem by snížily obrovský tlak „evropské diety“ na planetární zdroje, na nichž závisí život nás všech. V EU se ročně vyplývá 89 milionů tun potravin.⁹ Způsoby omezení plýtvání zahrnují **označení etiketami plně zohledňujícími životní cyklus produktů a předchází marketingu podporujícímu plýtvání**. Evropská (a americká) míra spotřeby masa, mléčných výrobků, cukru a potravin s vysokým obsahem tuků klade extrémní nároky na zdroje a má vliv na destrukci cenných ekosystémů, přičemž to vše má neúměrně vyšší dopady na chudé lidi.

Polovina populace EU trpí nadváhou či obezitou a má proto zdravotní problémy jako například nemoci srdce, vysoký krevní tlak či cukrovku. V rozvojových zemích má zároveň podvýživa, podváha či nedostatek stopových prvků ročně na svědomí životy 3,1 milionu malých dětí. Právo na potraviny staví na rozmanitých dietách založených na lokálně dostupných potravinách spolu s dostupností kvalitní lékařské péče, bezpečnými zdroji vody a hygienou.

Podněcujeme tvorbu politik, širší vzdělávání spotřebitelů a aktivity v rámci jednotlivých odvětví s cílem umožnit udržitelné a zdravé stravování. Jedním z opatření je **rozvoj politik nákupu potravin z veřejných rozpočtů**, které berou v potaz environmentální, zdravotní a etické dopady. **Regulace prodeje potravin dětem** je dalším opatřením zaměřeným na zamezení šíření produktů s vysokým obsahem tuků a cukrů a vysoce zpracovaných potravinářských výrobků. Vlády by se měly zasadit za podporu lepších stravovacích návyků, a to především **diety s nižším podílem masa, mléčných výrobků, cukrů a produktů s vysokým obsahem tuku** a naopak s větším podílem zeleniny a ovoce. Podpora průmyslu při prosazování těchto zásad může být velmi přínosná, a to tehdy, jde-li o podporu vědecky podložených informací týkajících se veřejného zdraví.

Inovace a zemědělský výzkum zaměřený na rozvoj

Inovace a výzkum v oblasti zemědělství představují významné prvky napomáhající obživě prostřednictvím zemědělství, musíme však zvážit, kdo má z tohoto výzkumu prospěch. **Výzkum by měl upřednostňovat podporu práva na potraviny nejzranitelnějších osob, pokrývání potřeb rodinných farmářů**, zlepšování výživy, rozvoj biologicky rozmanitých agroekologických metod a obnovu životního prostředí. V současnosti panuje shoda na tom, že většina výstupů formálního zemědělského výzkumu přináší „primárně prospěch částem společnosti, které mají k dispozici lepší zdroje, a také nadnárodním korporacím, ne však těm nejzranitelnějším.“¹⁰ Rodinní farmáři jsou inovativní, přizpůsobiví a mají chuť zavádět do praxe nové prvky, z nichž budou mít prospěch. Formálně vyškolení

výzkumní pracovníci by měli spolupracovat s rodinnými farmáři v průběhu celého výzkumného procesu, počínaje identifikací předmětů výzkumu, přes samotný výzkum až po analýzu jeho výsledků.

Po staletí prováděli zemědělský výzkum sami farmáři, avšak naše současné výzkumné systémy jsou zaměřeny shora dolů a čím dál větší vliv na ně mají velké společnosti. Potřebujeme proto systém **respektující dovednosti, inovace a postupy rodinných farmářů, především žen**, v jehož rámci budou výzkumné instituce spolupracovat na rozvoji znalostí s producenty potravin a spotřebiteli. To zahrnuje jak potřebu otevřít rozhodující instituce a řídicí struktury stávajícího výzkumného establishmentu, ale také posílení prostoru a institucí sdružujících producenty potravin a širší komunity debatě a dohodu o výzkumných prioritách a rozvoje vlastních znalostí. **Tento přístup by měl být začleněn do národních výzkumných strategií s posíleným veřejným financováním**. Výstupy tohoto výzkumu by pak měly být sdíleny mezi jednotlivými farmáři a programy zaměřenými na sdílení znalostí a dovedností mezi hospodářskými ženami i muži.

Lepší politiky pro rozvoj a pomoc

Rozvojové politiky a kritéria pro pomoc jsou čím dále více fragmentované. Dělicí čára mezi dárcovskými a přijímajícími zeměmi je nejasná, jelikož některé rozvíjející se ekonomiky poskytují stále větší objemy pomoci, zatímco někteří „tradiční“ dárci mají problém dostat svým závazkům. V této situaci zůstává při cíleném poskytování pomoci konstantou potřeba brát v úvahu lidská práva, včetně práva na potraviny a výživu. Politiky potravinové bezpečnosti musí výslovně uznat význam výživy u dětí mladších pěti let a matek. Těhotné a kojící ženy, nemluvňata a malé děti mají vyšší nároky na výživu, a to především od okamžiku početí do fáze přikrmování a do věku dvou let.

⁹ Evropská komise, Přípravná studie o plýtvání potravinami v rámci EU 27 (Preparatory Study on Food Waste across EU 27), říjen 2010

¹⁰ International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development, *Global summary for decision makers*. Washington: Island Press, 2009, str. 23-24. www.unep.org/dewa/agassessment/docs/IAASTD_GLOBAL_SDM_JAN_2008.pdf

ČLENOVÉ PLATFORMY CONCORD

Význam zkratk:

NP = Národní platforma

NW = Mezinárodní síť

AS = Sdružení

NW Action Aid International

NW ADRA

AS ALDA

NW APRODEV

NP Rakousko: Globale Verantwortung

NP Belgie: CONCORD Belgium

NP Bulharsko: BPID

NW CARE International

NW Caritas Europa

NW CBM International

NW CIDSE

NP Chorvatsko: CROSOL

NP Kypr: CYINDEP

NP Česká republika: FoRS

NP Dánsko: CONCORD Denmark

NP Estonsko: AKU

NW EU-CORD

NP Finsko: Kehys

NP Francie: Coordination SUD

NP Německo: VENRO

NP Řecko

NW Handicap International

NP Maďarsko: HAND

NW IPPF European Network

NW Islamic Relief Worldwide

NP Irsko: Dochas

NP Itálie: CONCORD Italia

NP Litva: Lapas

NP 'LU' Lithuanian development
NGO umbrella

NP Lucembursko: Cercle

NP Malta: SKOP

NP Nizozemsko: Partos

NW Oxfam International

NW Plan International

NP Polsko: Grupa Zagranica

NP Portugalsko: Plataforma ONGD

NP Rumunsko: FOND

NW Save the Children International

NP Slovensko: MVRO

NP Slovinsko: SLOGA

NW Solidar

NP Španělsko: Coordinadora ONGD

NW SOS Children's Villages

NP Švédsko: CONCORD Sweden

NW Terres des hommes IF

NP Velká Británie: Bond

AW World Vision International

AS World Wide Fund for Nature
(WWF)

www.concordeurope.org

Twitter : @Concord_Europe

www.facebook.com/ConcordEurope

Vydavatel: S Jeffreson - Listopad 2013

CONCORD a.i.s.b.l.: 10 square Ambiorix – 1000 Brusel, Belgie

Tel: +32 2 743 87 50 – Fax: +32 2 732 19 34

European NGO confederation
for relief and development

CONCORD

Confédération européenne des ONG
d'urgence et de développement

České fórum pro rozvojovou spolupráci

www.fors.cz

Analytické centrum Glopolis

www.glopolis.org

glopolis

ČESKÁ REPUBLIKA
POMÁHÁ

Tato publikace byla vydána díky podpoře Evropské unie a Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Obsah této publikace je odpovědností autorů a nemusí vyjadřovat stanovisko Evropské unie či Ministerstva zahraničních věcí České republiky ani nezakládá odpovědnost z jejich strany.